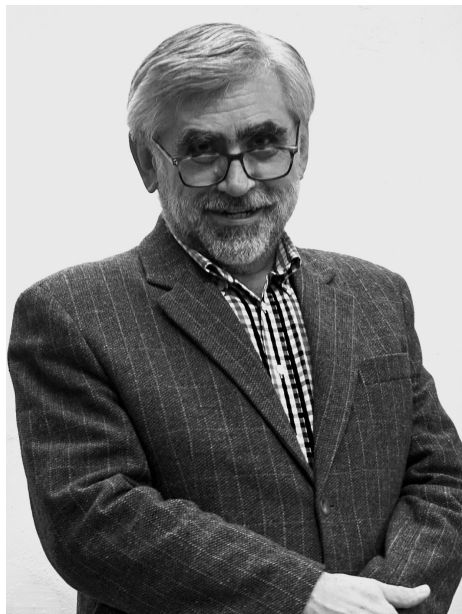

IN MEMORIAM

Profesor Stanisław Ciesielski (1954–2020)

Bez osoby Profesora Stanisława Ciesielskiego trudno byłoby sobie wyobrazić badania wschodnie, studia nad historią Związku Radzieckiego i fenomenem stalinizmu, myślą polityczną polskiej lewicy – tej niepodległościowej i tej komunistycznej czy powojennymi dziejami Polski. Jego, trwająca przeszło cztery dekady, aktywność naukowa w dobitny sposób zaznaczyła się w polskiej historiografii. Bogaty i wielowątkowy dorobek określał miarę i wpływał na wysoką pozycję humanistyki wrocławskiej.

Profesor Stanisław Ciesielski urodził się 25 kwietnia 1954 r. w Poznaniu, jednak całe swoje dorosłe życie związał z Wrocławiem i wrocławskim środowiskiem naukowym. Po ukończeniu szkoły średniej w Zielonej Górze w 1974 r. rozpoczął studia na Uniwersytecie Wrocławskim, na Wydziale Filozoficzno-Historycznym, w Instytucie Historycznym, wybierając specjalność archiwalną. Będąc od początku wyróżniającym się studentem, bardzo szybko zwrócił na siebie uwagę wrocławskich badaczy historii najnowszej. Od drugiego roku nauki odbywał studia w trybie indywidualnym, pod kierunkiem prof. dr. hab. Wojciecha Wrzesińskiego. Pasję naukową łączył z zainteresowaniami sportowymi (trenował wioślarstwo w barwach wrocławskiego AZS), a także działalnością społeczną.

Zwieńczeniem studiów, które ukończył w kwietniu 1978 r., była praca magisterska przygotowana pod kierunkiem prof. Wojciecha Wrzesińskiego – jego późniejszego wieloletniego Mistrza i Przyjaciela – „Kwestia narodowa w myśli Kazimierza Kelles-Krauza”. Doceniając wartość tego opracowania, poproszono młodego magistra, aby na jego bazie przygotował do publikacji obszerny artykuł naukowy *Kazimierz Kelles-Krauz wobec problemów narodu i kwestii narodowej* (wyd. 1979).

Wybijający się absolwent w maju 1978 r. został zatrudniony w Instytucie Historycznym, w Zakładzie Historii PRL, jako asystent stażysta, następnie asystent oraz starszy asystent. Łącząc pracę dydaktyczną z intensywną kwerendą archiwalną i biblioteczną, w ciągu czterech lat zdołał przygotować dysertację doktorską napisaną pod kierunkiem prof. Wojciecha Wrzesińskiego. 15 listopada 1982 r. odbyła się publiczna obrona pracy „Tradycja w myśli politycznej polskiego ruchu socjalistycznego w latach 1939–1948”. Trzy lata później została ona opublikowana pt. *Niepodległość i socjalizm. Tradycja w myśli politycznej polskiego ruchu socjalistycznego w latach 1939–1948* w prestiżowej serii „Historia Najnowsza” Państwowego Instytutu Wydawniczego. Zatrudniony w 1983 r. na stanowisku adiunkta dr Stanisław Ciesielski w kolejnych latach prowadził zajęcia z zakresu historii najnowszej oraz metodologii historii, które na długo pozostały w pamięci wielu studentów. W 1990 r. opublikowana została rozprawa habilitacyjna *Myśl polityczna komunistów 1939–1944*, wysoko oceniona przez recenzentów, m.in. prof. Czesława Madajczyka. Po pomyślnym odbyciu kolokwium habilitacyjnego w marcu 1990 r., w październiku 1990 r. nadany mu został stopień doktora habilitowanego w zakresie historii (historia najnowsza Polski i powszechna).

Przełom polityczny i zmiany zachodzące po 1989 r., umożliwiające nieskrępowane badania wielu tematów do tej pory pomijanych ze względu na ograniczenia polityczne i cenzuralne, ale także brak dostępu do najistotniejszych źródeł, nie pozostały bez wpływu na możliwość wyraźnego poszerzenia zainteresowań badawczych Stanisława Ciesielskiego. Do historii polskiej myśli politycznej, głównie socjalistów polskich dołączyły – poza dziejami Uniwersytetu Wrocławskiego, a szczególnie jej zbiorowości studenckiej – badania nad losami ludności polskiej deportowanej w latach II wojny światowej do ZSRR. Zwłaszcza ta problematyka na blisko dekadę określiła główny nurt zainteresowań naukowych Stanisława Ciesielskiego. W latach 1990–1994 kierował projektem badawczym dotyczącym życia codziennego ludności polskiej zesłanej po 1939 r. w głąb Związku Radzieckiego. Jego pokłosiem był – przygotowany i opublikowany w 1997 r. wraz z dr. Antonim Kuczyńskim i magistrami Grzegorzem Hryciukiem i Aleksandrem Srebrakowskim – obszerny tom studiów *Życie codzienne polskich zesłańców w ZSRR w latach 1940–1946. Studia*, poświęcony najważniejszemu aspektom dnia powszedniego i codziennej egzystencji zesłańców polskich w Związku Radzieckim w latach 1940–1946. Wcześniej, w 1993 r., wraz z Grzegorzem Hryciukiem i Aleksandrem Srebrakowskim wydał pracę na temat masowych deportacji radzieckich – *Masowe deportacje radzieckie w okresie II wojny światowej*, będącą pierwszą tego typu monografią na rynku

polskim, opartą na ujawnionych materiałach z archiwów poradzieckich, która spotkała się ze znaczącym odzewem wśród historyków i publicystów. Ponadto w latach dziewięćdziesiątych Stanisław Ciesielski opublikował kilka, jak zwykle starannie i kompetentnie opracowanych, wspomnień sybirackich w serii „Biblioteka Zesłańca”, a także szereg artykułów naukowych, w tym poświęconych przesiedleniu ludności polskiej ze wschodniego Wołynia i Podola do Kazachstanu w 1936 r.

Znakomita monografia dotycząca losów zesłańców polskich w Kazachstanie w latach 1940–1946, uhonorowana nagrodą „Polityki” w 1996 r., stała się – wraz z pozytywną oceną całokształtu dorobku naukowego, organizacyjnego i dydaktycznego – podstawą nadania Stanisławowi Ciesielskiemu 12 czerwca 1997 r. tytułu profesora nauk humanistycznych. Z dniem 1 grudnia 1999 r. powołany został na stanowisko profesora zwyczajnego w Uniwersytecie Wrocławskim.

Dekada lat dziewięćdziesiątych to okres ożywionej działalności nie tylko naukowej, ale i społecznej oraz organizacyjnej. Profesor Stanisław Ciesielski był członkiem Rady Naukowej Wrocławskiego Ośrodka Badań Wschodnich, Rady Naukowej Biblioteki Uniwersyteckiej, członkiem składu redakcji kwartalnika „Dzieje Najnowsze”, Wrocławskiego Towarzystwa Miłośników Historii (oddział PTH we Wrocławiu), Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego.

Pod kierunkiem Profesora powstało szereg prac licencjackich, dyplomowych oraz magisterskich. Był także promotorem trzech prac doktorskich (w 1999 r. – Łukasza Kamińskiego, „Formy pozainstytucjonalnego żywiołowego oporu społecznego w Polsce 1944–1949”, w 2004 r. – Grzegorza Waligóry, „Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela w Polsce w latach 1977–1981” i w 2011 r. – Piotra Sroki, „Turystyka w regionie sudeckim w latach 1945–1956”). Jego ranga naukowa decydowała o tym, iż wielokrotnie występował jako recenzent w przewodach habilitacyjnych oraz opiniował wnioski profesorskie.

W latach 1999–2003 Profesor Stanisław Ciesielski kierował grantem naukowym „Przemiany narodowościowe na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej w latach 1931–1948”, którego podsumowaniem był obszerny tom studiów pod jego redakcją, wydany w Toruniu w 2003 r. przez Wydawnictwo Adam Marszałek. Ten nurt zainteresowań reprezentowała również edycja źródłowa poświęcona przesiedleniom obywateli polskich z Kresów Wschodnich w latach 1944–1947 (*Przesiedlenie ludności polskiej z Kresów Wschodnich do Polski 1944–1947*), przygotowana i opatrzona obszernym wstępem przez Profesora, która w 2006 r. ukazała się także w języku niemieckim, pt. *Umsiedlung der Polen aus den ehemaligen polnischen Ostgebieten nach Polen in den Jahren 1944–1947*.

O wszechstronności zainteresowań badawczych Profesora świadczył fakt, że pozostając wiernym studiom nad problematyką wschodnią, pod koniec lat dziewięćdziesiątych podjął nowe badania źródłowe nad zjawiskami związanymi z polskimi przemianami w latach 1955–1957. Efektem kwerend i badań była monografia poświęcona losom Wrocławia w trakcie przełomu politycznego 1956 r.

W kolejnych dwóch dziesięcioleciach Profesor Stanisław Ciesielski prowadził dogłębne badania nad dziejami Związku Radzieckiego i przekształceniami

politycznymi w przestrzeni poradzieckiej po rozpadzie ZSRR, radzieckiego aparatu represyjnego, dziejami Kaukazu oraz historiografii epoki stalinowskiej, publikując w stosunkowo niewielkich odstępach czasu kolejne, oryginalne, niezwykle wartościowe i istotne nie tylko w dorobku polskiej historiografii monografie i syntezy.

Zasadnicze znaczenie dla zrozumienia genezy wydarzeń oraz przebiegu konfliktu w Czeczenii miała praca Stanisława Ciesielskiego, pt. *Rosja – Czeczenia. Dwa stulecia konfliktu* (Wrocław 2003). W 2010 r. światło dzienne ujrzało opracowanie historii radzieckiego systemu obozów pracy przymusowej w latach 1918–1953 (*GUŁag radzieckie obozy koncentracyjne 1918–1953*). W następnych latach ukazywały się prace dotyczące poszczególnych faz i etapów radzieckiej polityki represyjnej w epoce rządów Józefa Stalina (*Wróg jest wszędzie. Stalinowska polityka represyjna w latach 1928–1941; Polityka represyjna w ZSRR w latach II wojny światowej; Terror na co dzień. Polityka represyjna ZSRR 1945–1953*). Wyjątkową wagę ma przygotowana przez niego próba ukazania dziejów Związku Radzieckiego w trakcie tzw. II rewolucji stalinowskiej w latach trzydziestych XX w. (*Rewolucja Stalina*). Niemającą precedensu w historiografii polskiej jest wydana w 2018 r. praca *Stalin a historia*, stanowiąca intelektualną próbę zmierzenia się z paradygmatami historiografii stalinowskiej.

Od 2000 r. Stanisław Ciesielski nieprzerwanie kierował Zakładem Historii Europy Wschodniej Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego, inspirował powstawanie nowych oraz dalsze, pogłębione badania nad dotychczasowymi obszarami zainteresowań. Skromnym wyrazem wdzięczności dla Profesora z okazji 65. rocznicy urodzin ze strony grona jego najbliższych współpracowników, uczniów i przyjaciół stała się przygotowana w 2019 r. książka jubileuszowa pod redakcją Małgorzaty Ruchniewicz, Aleksandra Srebrakowskiego i Grzegorza Hryciuka.

Pracował intensywnie aż do kresu swego życia. Ostatnie zdania zapisał wieczorem w poniedziałek 30 listopada 2020 r., kilka godzin przed śmiercią. Odszedł nagle 1 grudnia 2020 r., w pełni sił twórczych, pozostawiając w bólu i smutku żonę Lidę, syna oraz ukochane wnuczki.

Profesor był osobą nietuzinkową, o niezwyklej inteligencji i ogromnej wiedzy, wyróżniającą się mądrością, obdarzoną darem krytycznej oceny otaczającej rzeczywistości oraz celnym, ironicznym poczuciem humoru. Pozostanie po Profesorze Ciesielskim nie tylko bogaty, różnorodny i wysoko ceniony dorobek naukowy, obejmujący ponad 200 pozycji bibliograficznych, w tym kilkanaście monografii, wydawnictw źródłowych, dziesiątki studiów, artykułów i recenzji, ale także głęboka, serdeczna i nieprzemijająca pamięć oraz wdzięczność tych, którzy mieli przyjemność i zaszczyt z Nim pracować, korzystać z Jego pomocy i rad, doświadczać Jego zyczliwości i opieki.

Grzegorz Hryciuk (Wrocław)
Małgorzata Ruchniewicz (Wrocław)
Aleksander Srebrakowski (Wrocław)